

วิชามนุษยศาสตร์: ปรัชญาแห่งวิชาและวิธีการสอน

พระเทพวชิรบัณฑิต, ศ.ดร.

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

องค์ประกอบของชีวิตมนุษย์

องค์ประกอบพื้นฐานของความเป็นมนุษย์

องค์ประกอบพื้นฐานของชีวิตคือขันธ์ ๕ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในวงการผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา แต่ถ้าถามต่อว่า “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ คืออะไร?” คำตอบเริ่มจะซับซ้อนขึ้นทำให้เข้าใจยาก

รูป แปลว่า สิ่งที่เสื่อมโทรมไป หมายถึงส่วนที่แสดงภาพออกมาเป็นรูปเป็นร่าง

เวทนา แปลว่า ความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ นิยมใช้ในภาษาอังกฤษว่า Feeling สะท้อนออกมาเป็นอารมณ์ดีหรือไม่ดี ซึ่งประยุกต์ออกมาแล้วน่าจะหมายถึงอาการที่เรียกว่า Emotion ในภาษาอังกฤษ แต่มีความลึกซึ้งกว่าคำว่า Emotion

สัญญา แปลว่า ความจำได้หมายรู้

สังขาร แปลว่า การปรุงแต่งทางจิต หมายถึงการเติมสีสันเข้าไปในสิ่งที่ผ่านเข้ามาในชีวิต เหมือนกับการตีความหรืออธิบายปรากฏการณ์ทางจิต ทำให้เกิดผลสืบเนื่องออกมาในลักษณะดีบ้างไม่ดีบ้าง เช่น ทำให้เกิดความปลาบปล้ำในอารมณ์ อึดอึดอึดใจ ทำให้เกิดความคิดประทุษร้าย ทำให้เกิดความริษยา ทำให้เกิดความรู้สึกสังสาร เป็นผลจากการปรุงแต่งทางจิตทั้งสิ้น

วิญญาณ แปลว่า ความรู้แจ้งอารมณ์ หมายถึงว่า เวลาตาเห็นรูป เรียกว่าจักขุวิญญาณ หูได้ยินเสียง เรียกว่าโสตวิญญาณ จมูกได้กลิ่น เรียกว่า ฆานวิญญาณ ลิ้นได้ลิ้ม(ชิม)รส เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ ภายได้สัมผัสอะไรบางอย่าง เรียกว่า กายวิญญาณ และใจคิดถึงอะไรบางอย่าง เรียกว่า มโนวิญญาณ

เหล่านี้คือคำอธิบายองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิต

เมื่อพูดถึง “ชีวิต” มีอะไรที่ซับซ้อนเกินกว่าคำอธิบายที่ว่า มีอะไรซับซ้อนกว่าที่ตาเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส ภายสัมผัส และทำที่สุดแม้กระทั่งใจรับรู้

การที่ชีวิตมนุษย์จะก่อกำเนิดขึ้น ไม่ได้หมายถึงว่าเกิดจากการที่องค์ประกอบ ๕ ส่วนมารวมตัวกัน ไม่ใช่ว่ารูปมาจากที่หนึ่ง เวทนามาจากที่หนึ่ง สัญญามาจากที่หนึ่ง สังขารมาจากที่หนึ่ง วิญญาณมา

จากที่หนึ่ง แต่ละองค์ประกอบก็มาจากต่างที่กันแล้วรวมตัวกันเป็นชีวิต อย่างนี้เป็นความเข้าใจผิด ที่ถูกคือขันธ ๕ เป็นหนึ่งเดียว แต่มี ๕ องค์ประกอบซึ่งทำหน้าที่ต่างกันประสานสอดคล้องกัน รูปทำหน้าที่ก่อประสานกลไกเชิงกายภาพ เวทนาทำหน้าที่เสพเสวยอารมณ์ สัญญาทำหน้าที่เก็บบันทึกอารมณ์หรือมวลประสบการณ์ สังขารทำหน้าที่ปรุงแต่งเป็นผลทำให้เกิดความดีความชั่วตามมา วิญญาณทำหน้าที่ ๒ อย่างคือ หน้าที่รับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และหน้าที่สืบต่อชีวิตจากภพสู่ภพ

กลไกทำให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไป:

ชีวิตมนุษย์เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปอย่างไร ?

ความเป็นหนึ่งทำหน้าที่ต่างกันแต่สอดคล้องประสานกันของขันธ ๕ เหมือนกับส่วนประกอบของเกวียน หรือเครื่องยนต์กลไกของรถยนต์หนึ่งคัน มีความเป็นหนึ่งเดียวทำหน้าที่ต่างกันสอดคล้องประสานกันเมื่อจะทำให้เคลื่อนไปข้างหน้าหรือข้างหลัง ถ้าเป็นเกวียนก็ต้องมีการผลักการดัน ถ้าเป็นรถยนต์ก็ต้องมีน้ำมันเชื้อเพลิง กระบวนการชีวิตดำเนินไปไม่ต่างจากกรณีของเกวียนหรือรถยนต์

มีพุทธภาษิตว่า “กมฺมุนา วตฺตตี โลกโ” แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หมายถึงว่า มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งจะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปก็เพราะกรรม คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ หมายถึงการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ ซึ่งไม่มีอะไรซับซ้อน เป็นเรื่องง่าย ๆ ที่เข้าใจได้ แต่ที่มาของกรรมและผลของกรรมเป็นเรื่องที่น่าสนใจและซับซ้อนอยู่พอสมควร

กรรมเกิดขึ้นได้อย่างไร ? ผลของกรรมอยู่ที่ไหน ? และมีผลต่อการดำเนินไปของชีวิตอย่างไร ?

วงจรโดยสรุปคือ กิเลส กรรม วิบาก หมายถึงว่า เพราะกิเลสทำให้เกิดการกระทำ(คือกรรม) เมื่อมีการกระทำก็ย่อมมีผลของการกระทำ(คือวิบาก) แต่ในรายละเอียดขอมีข้อที่ต้องศึกษามากกว่านี้

ก่อนที่กรรมจะเกิดขึ้น อายตนะภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์(ธรรมารมณ์คือสิ่งที่ใจนึกคิด) มีอันต้องมาประสานสัมพันธ์กัน นั่นคือ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโผฏฐัพพะ ใจกับธรรมารมณ์ เมื่อมีเหตุปัจจัยพร้อมจึงเกิดการรับรู้หรือรู้แจ้งตามช่องทางต่างๆ ดังนี้

- การรู้แจ้งทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางหู เรียกว่า โสตวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางจมูก เรียกว่า ฆานวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางกาย เรียกว่า กายวิญญาณ

-การรู้แจ้งทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ

จะเป็นการรู้แจ้งทางใดก็ตาม เมื่อเกิดการรู้แจ้งแล้วล้วนมีส่วนทำให้เกิดกรรมทั้งสิ้น ถ้าคนผู้นั้นยังมีกิเลสตัณหาอยู่ กิเลสตัณหาเป็นแรงผลักดัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางกาย วาจา หรือใจ นั่นคือกรรม ซึ่งทำให้กลไกภายในร่างกายของมนุษย์ดำเนินไปไม่รู้จักจบจักสิ้น สมศักดิ์เห็นสมชัยใส่บาตรทุกวัน การเห็นสมชัยใส่บาตรทุกวัน อาจมีผลทำให้สมศักดิ์สร้างกรรมหลายลักษณะ เช่น

-สมศักดิ์คิดว่า สมชัยใส่บาตรทุกวัน การใส่บาตรคงทำให้เกิดสิ่งดีงามแก่ชีวิตเป็นแน่ จึงลองตื่นแต่เข้ามาใส่บาตรดูบ้าง (เป็นมโนกรรมที่เป็นกุศลและกายกรรมที่เป็นกุศล)

-สมศักดิ์รู้สึกชื่นชมยินดีและอนุโมทนากับการที่สมชัยใส่บาตรทุกวัน (เป็นมโนกรรมที่เป็นกุศล)

-สมศักดิ์รู้สึกว่า สมชัยชอบทำบุญเอาหน้า ภาวนากันตาย (เป็นมโนกรรมที่เป็นอกุศล) วันหนึ่งไปร่วมงานกับเพื่อนๆ ซึ่งสมชัยก็ไปร่วมงานด้วย สมศักดิ์พูดเชิงเสียดสีให้ได้ยินทั่วกันว่า “การทำบุญใส่บาตรทุกวันไม่ได้หมายความว่าคนผู้นั้นจะเป็นคนดี บางทีใจคิดชั่วแต่ทำเหมือนว่าเป็นคนใจบุญ” (เป็นวจีกรรมที่เป็นอกุศล)

การที่คนมีกิเลสรู้แจ้งโลกภายนอกทางใดก็ตาม จะเป็นเรื่อง/เป็นสิ่งดีงามหรือไม่ดีงามก็ตาม ล้วนมีผลทำให้เกิดกรรมทั้งสิ้น อาจเป็นกรรมดี(กุศลกรรม)หรือกรรมชั่ว(อกุศลกรรม) ขึ้นอยู่กับการใคร่ครวญอย่างถ่วงถ่วงหรือไม่ถ่วงถ่วง ขึ้นอยู่กับวิธีคิดและเจตนาของบุคคลนั้นๆ

ถามว่า “เมื่อคิดดี พูดดี ทำดีหรือคิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่วแล้ว” จะเกิดผลสืบเนื่องอย่างไร ?

ทุกเรื่องที่เกิด ทุกกรรมที่ทำ ทุกคำที่พูด ดีหรือชั่ว ทุกที่ทุกเวลา มีผลกระทบต่อตนหรือบุคคลอื่น หรือไม่มีก็ตาม ล้วนมีผลสืบเนื่องทั้งสิ้น จิตส่วนลึก(ภวังคจิต)จะทำการบันทึกไว้ทั้งหมด เก็บสะสมไว้กลายเป็นพลังมหาศาลที่ผลักดันชีวิตให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปวนเวียนอย่างไม่รู้จบสิ้น จนกระทั่งบุคคลนั้นจะพัฒนาตัวเองไปถึงขั้นหมดกิเลส เมื่อไม่มีกิเลสก็ไม่มีการสร้างกรรม เมื่อไม่มีกรรมก็ไม่มีผลสืบเนื่องที่จะเป็นแรงผลักดันให้มีการเวียนว่ายตายเกิด สรุปก็คือ “กรรม” เป็นกลไกทำให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปฐานที่ทำให้เกิดกรรมก็คือขันธ & ซึ่งเป็นฐานก่อเกิดอายตนะภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นอกจากจะเป็นฐานทำให้เกิดกรรมแล้ว ขันธ & ยังเป็นผู้ทำกรรมและเก็บสะสมผลกรรมแล้วกลายมาเป็นพลังขับเคลื่อนตัวเองให้สืบต่ออย่างไม่ขาดสาย

ชีวิตมนุษย์ในทอรรณะพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่สิ่งที่มาจากสร้างของใคร ไม่ได้มาจากนอกโลก ไม่ได้จากส่วนประกอบอื่นใด ถ้าจะพัฒนาชีวิตมนุษย์ก็ต้องดูที่องค์ประกอบพื้นฐานนี้ และหาแนวทางที่จะบริหารจัดการองค์ประกอบพื้นฐานโดยหลักการและวิธีการอย่างไรให้เกิดการพัฒนาขึ้นมา

การพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้สมบูรณ์

การปรับสภาพองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ให้สมดุล

๑. การปรับสภาพองค์ประกอบด้านจิตภาพ

องค์ประกอบด้านจิตภาพคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (ว่าโดยที่สูงสุดแล้ว แม้รูปก็เป็นองค์ประกอบด้วยจิตภาพด้วย) การเรียนการสอนครั้งโบราณที่นิยมให้ท่องจำก็เพื่อการพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ โดยเฉพาะ “สัญญา” ยิ่งจำได้มาก สัญญายิ่งมีคุณภาพประสิทธิภาพมาก และเป็นเครื่องมือนำไปพัฒนาสังขาร นำไปพัฒนาวิญญาณ(ซึ่งก็คือเครื่องมือไปพัฒนาปัญญา)

ในการปฏิบัติธรรม(การปฏิบัติกรรมฐาน) เพื่อพัฒนาตนไปสู่ภาวะหมดกิเลสเป็นมนุษย์สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ต้องดูที่องค์ประกอบ ๕ ประการชื่อว่า “อินทริย์” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขันธ ๕ คือ* ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา มีลักษณะเหมือนแรงดึงและแรงผลักดันให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ต้องได้รับการปรับสภาพให้มีความสมดุลเพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมเดินตรงไปสู่จุดหมาย วิธีการปรับสภาพองค์ประกอบเหล่านี้ก็คือการใส่ข้อมูลเข้าไปและหรือให้มีความเคลื่อนไหวทางกายภาพ โดยผ่านกระบวนการแห่งอายตนะภายในและอายตนะภายนอก เช่น

-ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ อยากจะให้คนมีความเชื่อ ต้องใส่ข้อมูลอะไรเข้าไปในชีวิตจิตใจ ให้เขาดูอะไร ให้เขาฟังเรื่องอะไร ให้เขาได้กลิ่นอะไร ให้เขาล้มรสอะไร ให้เขาสัมผัสอะไร ให้เขาคิดเรื่องอะไร จึงจะสร้างความเชื่อที่ถูกต้องดีงามให้เกิดขึ้นในชีวิตจิตใจของเขา ต้องให้เขาดูสิ่งหรือบุคคลที่ดีงามเป็นต้นแบบใช้หรือไม่ ให้ฟังเรื่องดีงาม เรื่องสรวรรคนิพพาน เรื่องเกี่ยวกับความสำเร็จใช้หรือไม่ ? ในการปฏิบัติธรรม ก่อนลงมือปฏิบัติ พระวิปัสสนาจารย์จะสร้างศรัทธาโดยเล่าเรื่องที่เป็นผลดีของการปฏิบัติ เช่น เรื่องสรวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติ เรื่องความสุขความสงบร่มเย็นอันเกิดจากการปฏิบัติกรรมฐาน

-วิริยะ แปลว่า ความเพียร อยากให้คนมีความเพียร ต้องทำอย่างไร ? ความเพียรเกิดจากการได้คิด ได้พูด ได้ทำอยู่เสมอ ได้ออกกำลังทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจอยู่เสมอ ในการปฏิบัติกรรมฐาน พระวิปัสสนาจารย์จะสร้างวิริยะโดยบอกให้ผู้ปฏิบัติเดินจงกรมเพื่อเป็นการออกกำลังกาย การออกกำลังอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจะทำให้เป็นคนมีวิริยะ การปล่อยยให้ตัวเองเฉื่อยชาหย่อนยานอยู่เป็นประจำ จะทำให้กลายเป็นคนเกียจคร้าน เช่น การนอนตื่นสายอยู่เป็นนิตย์จะทำให้กลายเป็นคนเฉื่อยชาเกียจคร้าน การที่ไม่ค่อยได้เคลื่อนไหวทางกายและความคิด ทำให้กลายเป็นคนเกียจคร้านเฉื่อยชาในที่สุด

-สติ แปลว่า ความระลึกได้ อยากให้เป็นคนมีสติระลึกได้เสมอ ต้องทำอย่างไร ? คนโบราณบางท่านสอนให้นับและเขียนเลขตั้งแต่ ๑ ถึง ๑๐๐ โดยแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เลขคี่กับเลขคู่ ตั้งแต่ ๑ ถึง ๑๐๐ มีเลขคี่อยู่เท่าไร มีเลขคู่อยู่เท่าไร พลตรีหลวงวิจิตรวาทการสอนให้ใช้วิธีปริกรรม(ท่อง/ว่า/ในใจ หรือ

* องค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้ นับเนื่องอยู่ในขันธ ๕ ข้อ “สังขาร” ซึ่งมีทั้งหมด ๕๐

ท่องเบาๆ) หัวใจหลักธรรม เช่น หัวใจอิติปิโสว่า “อิ, สวา, สุ”^๒ โดยว่าเป็นคาบคือ อิ สวา สุ. สวา สุ อิ. สุ อิ สวา. จัดเป็น ๑ คาบ หรือหัวใจอริยสัจ ๔ ว่า “ทุ, ส, นิ, ม”^๓ ว่าเป็นคาบคือ ทุ ส นิ ม. ส นิ ม ทุ. นิ ม ทุ ส. ม ทุ ส นิ. จัดเป็น ๑ คาบ เชื่อกันว่า บริกรรมครบ ๑๐๘ คาบมีพลังถึงขั้นสามารถสะเดาะโช้ตรวนได้ ในการปฏิบัติกรรมฐาน วิปัสสนาจารย์บางท่านสอนให้นับเลขเหมือนกัน โดยนับเป็นชุดแบบก้าวหน้า เช่น ๑ ๒ ๓, ๔ ๕ ๖, ๗ ๘ ๙ แล้วเพิ่มจำนวนขึ้นทีละ ๑ ดังนี้ ๑ ๒ ๓ ๔, ๕ ๖ ๗ ๘, ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ต่อไปเรื่อยอย่างนี้ บางท่านสอนให้กำหนดลมหายใจเข้าออก บางท่านสอนให้กำหนดอิริยาบถของตัวเองทุกขณะและกำหนดปรากฏการณ์ทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ วิธีการสร้างสติอย่างนี้ มีผลต่อเนื่องทำให้อินทรีย์ข้อต่อไปคือ สมาธิ

-สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นแห่งจิต สมาธินอกจากจะเกิดขึ้นจากการสร้างสติดังกล่าวแล้ว ในชีวิตประจำวัน ต้องมีการฝึกให้เป็นคนคิดหรือทำเป็นเรื่องๆ อย่างต่อเนื่อง ต้องฝึกเป็นนิสัยโดยจะคิดจะทำอะไรก็เอาใจแน่วแน่เรื่องหนึ่ง ในการปฏิบัติธรรม วิปัสสนาจารย์จะบอกให้ผู้ปฏิบัตินั่งกรรมฐานกำหนดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องเป็นเวลานานๆ

-ปัญญา แปลว่า ความรู้ทั่ว ปัญญาเกิดจากการฟังก็มี เกิดจากการคิดใคร่ครวญโดยถ้อยคำก็มี เกิดจากฝึกฝนอบรมก็มี หรือผู้ปฏิบัติธรรมจนจิตเป็นสมาธิ ย่อมมีผลทำให้เกิดปัญญาความรู้ทั่วได้ เช่นเดียวกัน แต่ในการปฏิบัติกรรมฐาน ปัญญาไม่ได้มีผลในเชิงบวกต่อการปฏิบัติเสมอไป ปัญญามากบางทีก็เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติ เพราะผู้มีปัญญามากชอบที่วิเคราะห์วิจารณ์ อันมีผลทำให้จิตฟุ้งซ่าน

ในการปรับสภาพองค์ประกอบด้านจิตภาพ ให้ปรับเป็นคู่ดังนี้ (๑)ศรัทธาคู่กับปัญญา (๒)วิริยะคู่กับสมาธิ โดยสติแยกอยู่โดดๆ คอยกำกับให้ชีวิตเดินไปอย่างมีจุดหมาย ศรัทธากับปัญญาต้องมีพลังพอประมาณเท่าๆ กัน วิริยะกับสมาธิต้องมีพลังพอประมาณเท่าๆ กัน ส่วนสติยิ่งมากยิ่งขึ้นดี

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบทั้ง ๕ ประการไม่ใช่คำตอบสุดท้ายที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์มีความสมบูรณ์ แต่เป็นเหตุปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ชีวิตของเขาผู้นั้นมีความพร้อมที่จะคิด จะพูด จะทำตามแนวทางที่ดั่งงามซึ่งมีจุดหมายอยู่ที่ความสมบูรณ์แห่งชีวิต ดังนั้น ขึ้นต่อไปต้องมีการแนะนำการปฏิบัติธรรม นั่นคือสอนให้รู้ทฤษฎีและนำไปปฏิบัติธรรม

๒. การปรับสภาพองค์ประกอบด้านกายภาพ

^๒ “อิ” มาจากคำว่า อิติปิโส ภควา อรหํ สมฺมาสมุทฺทฺโธ ..., “สวา” มาจากคำว่า สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ..., “สุ” มาจากคำว่า สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ...

^๓ “ทุ” มาจากคำว่า ทฺวฺรฺ, “ส” มาจากคำว่า สมฺทฺย, “นิ” มาจากคำว่า นิโรธ, และ “ม” มาจากคำว่า มรรค

องค์ประกอบด้านกายภาพคือผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก ลำไส้ ฯลฯ เป็นผลผลิตของรูป ไม่ใช่ตัว “รูป” เสียทีเดียว ในการพัฒนาชีวิตให้ไปสู่ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ พระพุทธศาสนาเถรวาทไม่เน้นการปรับสภาพด้านกายภาพ อาจจะมีบ้างเช่นกรณีของการปรับวิริยะ (ความเพียร) แต่พระพุทธศาสนาตันตระหรือวัชรยาน (หรือพระพุทธศาสนาแบบทิเบต) จะใช้วิธีการปรับสภาพองค์ประกอบด้านกายภาพควบคู่ไปกับการปรับสภาพองค์ประกอบด้านจิตภาพ โดยใช้มนตร์(หรือมนต์) “โอม มณี ปัทเม หุม” เป็นเครื่องมือ ในวัชรธรรมทิเบต มีการแบ่งร่างกายของคนออกเป็น “๗ ฐาน” เรียกว่า “จักระ” ดังนี้

- (๑) มุลฉะ บริเวณก้นกบ
- (๒) สวาธิษฐานะ บริเวณใต้สะดือ
- (๓) นาภี (หรือมณีปุระ) บริเวณสะดือ
- (๔) อนหตะ บริเวณทรวงอก
- (๕) วิสุทธะ บริเวณลำคอ
- (๖) อัญชนะ บริเวณเพลาตา
- (๗) สหัสตระ บริเวณจอมประสาท

แต่ละฐานเป็นแหล่งรวมของพลังภายในที่แฝงอยู่ พลังเหล่านี้จะสำแดงอานุภาพออกมามากหรือน้อยขึ้นอยู่กับกาลกายในร่างกายแต่ละฐานทำงานประสานสอดคล้องกันมากน้อยแค่ไหนเพียงไร โดยเชื่อว่า การสวดมนต์หรือสวดมนต์จะมีผลทำให้กาลกายในร่างกายแต่ละฐานตื่นตัวและทำงานประสานสอดคล้องกัน และมีผลสืบเนื่องก่อให้เกิดพลังภายในมหาศาล

บทสวดในวัชรธรรมอินเดียหรือทิเบต ต้องได้รับการประพันธ์ขึ้นโดยหลักแห่งฉันทลักษณ์ เป็นโคลงฉันทกาศกอลที่มีการวางอักขระอย่างเป็นระบบ โดยประสงค์จะใช้คำฉันทเป็นตัวควบคุมการเปล่งเสียงของผู้สวดให้เป็นจังหวะเพื่อกระตุ้น หรือสอดประสานกับการทำงานของกาลกายในร่างกายทำให้เกิดพลังภายในที่สามารถจะไปใช้ประโยชน์ในทางสร้างสรรค์หรือทำลายก็ได้

ประเพณีการสวดมนต์ของคนไทยโบราณ ก็มีเพื่อปรับสภาพองค์ประกอบของชีวิตเช่นเดียวกัน เวลาสวดมนต์ อะไรเกิดขึ้นแก่ชีวิตเราบ้าง ? ทำให้เกิดความเบาสบายของร่างกายและจิตใจอย่างไร ? ผู้สวดเองย่อมรับรู้ได้ด้วยตัวเอง

การปรับสภาพองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ทั้งด้านจิตภาพและกายภาพ มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการทำให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปสู่ความสมบูรณ์ มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ดี ไร้โรค ในทางศาสนาจึงให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการส่วนประกอบพื้นฐานของชีวิต โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เกิดขึ้นภายในร่างกายเองและมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก แต่ถ้าองค์ประกอบภายในร่างกายได้รับการปรับ

สภาพให้สมดุล โรคที่มีเชื้ออยู่ภายในร่างกายก็ไม่ก่อตัวขึ้น และยังช่วยต่อต้านโรคภายนอกที่จะเข้าไปสู่ร่างกายด้วย ซึ่งแตกต่างจากหลักการทางวิทยาศาสตร์ ที่เชื่อไปอีกแบบหนึ่งและนิยมใช้หลักการแพทย์แผนปัจจุบันดังที่เห็นโดยทั่วไป

วิชามนุษยศาสตร์กับการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้สมบูรณ์

วิชามนุษยศาสตร์คือกลุ่มข้อมูลที่จะป้อนเข้าไปในชีวิตจิตใจมนุษย์ เพื่อปรับสภาพองค์ประกอบของชีวิต อันจะก่อให้เกิดลักษณะนิสัย/จิตที่พึงประสงค์ แสดงถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประเด็นที่ควรจะต้องตั้งคำถามคือ กลุ่มข้อมูลลักษณะไหนที่จะสร้างลักษณะนิสัย/จิตที่พึงประสงค์ ? รายวิชามนุษยศาสตร์ที่จัดให้ศึกษาอยู่ในปัจจุบันมีสาระครอบคลุมข้อมูลลักษณะที่ว่ำนั้นหรือไม่ ? สาระของวิชาที่จัดให้ศึกษากันอยู่ในปัจจุบันจะมีผลในการสร้างและปรับสภาพศรัทธา วิริยะ สติ สมภาณี ปัญญาของผู้เรียนได้หรือไม่ ?

๑. ปรัชญาของวิชามนุษยศาสตร์

มนุษยศาสตร์ คือศาสตร์เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๑.๑ เชิงวิชาการ

ปรัชญาของวิชามนุษยศาสตร์ประมวลสรุปให้เห็นได้ดังนี้ “มนุษยศาสตร์คือวิชาเพื่อการพัฒนา มนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีศักดิ์ศรี มีความรอบรู้ มีโลกทัศน์กว้างไกล เข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิต มีความตระหนักรู้ในคุณค่าแห่งศิลปะและวัฒนธรรมของมนุษยชาติ”

ในเชิงวิชาการ วิชามนุษยศาสตร์เป็นประมวลความรู้ ๔ เรื่องคือ

(๑) ประวัติและวิวัฒนาการความเป็นมาแห่งชาติพันธุ์ของมนุษย์

(๒) ประวัติและวิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษยชาติในด้านศาสนา ปรัชญา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง

(๓) ประวัติและวิวัฒนาการแห่งวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิตของมนุษยชาติ ซึ่งแต่ละชาติ แต่ละกลุ่มก็มีลักษณะแตกต่างกันออกไป

(๔) กรอบแห่งศีลธรรมจริยธรรม อันเป็นหลักการและวิถีการพัฒนาตัวเอง การพัฒนาสังคมแห่งชาติพันธุ์ของตัวเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณความดี ด้วยวัตถุประสงค์สูงสุดคือการที่จะธำรงรักษาไว้ซึ่งชุมชนแห่งมนุษยชาติให้ยืนยงคงอยู่ตลอดไป

๑.๒ คุณค่าทางจริยธรรม

หลักวิชาที่จะทำให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์โดยสรุปก็คือ ศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ นั่นคือหลักวิชาที่จะทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจเรื่องความดี ความจริง และความงาม ปรัชญาอยู่ตรงนี้ ดังนั้น วิชามนุษยศาสตร์ที่จะก่อให้เกิดคุณค่าทางจริยธรรมได้ จะต้องประกอบด้วยทั้งศิลป์และศาสตร์ คนโบราณจึงนิยมใช้คำว่า “ศิลปศาสตร์” เช่นกรณีของศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการที่เรียงกันในครั้งโบราณ (ตามนัยคัมภีร์โลกนิติและธรรมนิติ) ประกอบด้วย (๑) สุตติ (๒) สัมมัตติ (๓) ความรู้กฎธรรมเนียม (๔) สังขยา (๕) คำนวณ (๖) โยคยันตร์ (๗) การช่างการยন্ত্র (๘) นิติ (๙) นิติศาสตร์ (๑๐) วิเสสิกกา (๑๑) ความรู้การอันให้เกิดมงคล (๑๒) คัมภีร์พพา (๑๓) วิชาอรรถา (๑๔) คณิกา วิชาบริหารร่างกาย (๑๕) ธนุพเพธา (๑๖) วิชาอรรถา (๑๗) ปุราณาโบราณคดี (๑๘) ติกิจจา วิชาแพทย์ (๑๙) อิติหาสา (๒๐) ตำนานหรือประวัติศาสตร์ (๒๑) โชติ (๒๒) ดาราศาสตร์ (๒๓) มายา (๒๔) ตำราพิชัยสงคราม (๒๕) ฉันทสา (๒๖) การประพันธ์ (๒๗) เกตุ (๒๘) วิชาพุด (๒๙) มนต์ (๓๐) วิชามนต์ (๓๑) สัททา (๓๒) วิชาไวยากรณ์ ทั้ง ๑๘ ประการนี้ บางวิชาก็เป็นศิลป์ เช่น คัมภีร์พพา วิชาอรรถา ฉันทสา วิชาการประพันธ์ บางวิชาก็เป็นศาสตร์ เช่น สังขยา วิชาคำนวณ นิติ นิติศาสตร์

ในกระบวนการเรียนการสอนคงไม่ใช่ใครอยากจะทำอะไรก็เลือกเรียนได้แยกส่วนกันไป แต่จะมีการบูรณาการทั้ง ๑๘ ประการนี้เข้าด้วยกันให้มีทั้งศิลป์และศาสตร์ควบคู่กันไป อาจมีการเน้นบางศิลปศาสตร์ เพื่อสร้างความเป็นคนที่สมบูรณ์ คนชอบคำนวณก็เรียนสังขยาจนเชี่ยวชาญปัญญาเฉียบแหลมหาใครเทียบยาก ในขณะที่เดียวกันเพื่อให้สามารถสื่อสารและอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ก็ต้องเรียนเกตุ วิชาพุดด้วย และเพื่อให้รู้วิธีการบริหารให้ร่างกายแข็งแรงก็ต้องเรียนคณิกา วิชาการบริหารร่างกายด้วย คำว่า “ศิลปศาสตร์” จึงมีนัยสำคัญกว่าที่คิดกัน

“ศิลป์” เป็นเรื่องของศรัทธา เป็นเรื่องอารมณ์

“ศาสตร์” เป็นเรื่องของปัญญา เป็นเรื่องของเหตุผล

ถามว่า ชีวิตมีแต่เรื่องอารมณ์อย่างเดียวหรือมีแต่เรื่องเหตุผลอย่างเดียว จะเดินไปได้หรือไม่ ? ชีวิตดำเนินไปอย่างสมดุลเพราะองค์ประกอบของชีวิตเพียบพร้อมไปด้วยศิลปศาสตร์ คือมีทั้งศิลป์และศาสตร์ มีแต่ศิลป์อย่างเดียว ชีวิตก็โลเลไปตามอารมณ์ขาดแก่นสารสาระ ไร้ทิศทาง มีแต่ศาสตร์อย่างเดียว ชีวิตก็จืดชืดแห้งแล้ง ขาดสีสันไร้น้ำใจ ชีวิตมนุษย์ทั้งโลกจะมีกิเลสมากหรือน้อย ที่เห็นดำเนินไปมีสีสันหลากหลาย ล้วนอาศัยเสาหลัก ๒ อย่างเท่านั้นคือ ศรัทธากับปัญญา ศรัทธาคืออารมณ์ ปัญญาคือเหตุผล ทั้ง ๒ อย่างเป็นกรอบธรรมชาติที่จัดระเบียบชีวิตให้มีความเหมาะสมพอเป็นไปได้ ไม่สุดโต่งไปข้างอารมณ์และไม่สุดโต่งไปข้างเหตุผล

คุณค่าทางจริยธรรมจึงอยู่ที่จัดกระบวนการวิชาให้มีทั้งศิลป์และศาสตร์ควบคู่กันไป และในการเรียนการสอนต้องมีการบูรณาการเนื้อหาส่วนที่เป็นศิลป์และศาสตร์ในสัดส่วนที่เหมาะสม

๒. รายวิชาในกลุ่มมนุษยศาสตร์ปัจจุบัน

รายวิชาพื้นฐานในกลุ่มมนุษยศาสตร์ที่นิยมจัดให้เรียนในมหาวิทยาลัยไทยปัจจุบัน มีรูปแบบและลักษณะไม่แตกต่างกัน ขอบแสดงหลักสูตรระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นตัวอย่าง ดังนี้^๔

เทคนิคการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ศึกษาเทคนิคการศึกษาระดับอุดมศึกษา เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง การใช้ห้องสมุด การสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต วิธีแสวงหาความรู้ การเรียนเป็นกลุ่ม การเรียนด้วยกิจกรรมที่ส่งเสริมทางวิชาการ การเขียนรายงานภาคินิพนธ์

ปรัชญาเบื้องต้น

ศึกษาความหมายและขอบเขตของปรัชญา ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญา ศาสนาและวิทยาศาสตร์ สาขาปรัชญาและสาระสำคัญของปรัชญาสาขาต่างๆ พัฒนาการของปรัชญาตะวันออกและปรัชญาตะวันตก

ศาสนาทั่วไป

ศึกษาความหมาย ลักษณะ ความสำคัญ คุณค่าของศาสนา ประวัติ พัฒนาการ หลักในการศึกษาศาสนา หลักคำสอน พิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของศาสนาต่างๆ วิเคราะห์ลักษณะที่เป็นสากลร่วมกันและกันของศาสนาปัจจุบัน อิทธิพลของศาสนาต่อสังคมโลก วิธีการเผยแผ่ศาสนา ความร่วมมือระหว่างศาสนา และท่าทีของศาสนาต่างๆ ในประเทศไทย

ตรรกศาสตร์เบื้องต้น

ศึกษานิमित คำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน วิภาค การนิยามความหมาย ญัตติประพจน์ในแบบต่างๆ การแบ่งญัตติ ความเป็นปฏิปักษ์แห่งญัตติ ญัตติผสม การให้เหตุผล ปรัตถานุमानและปฤจจาวาที่แบบต่างๆ ศึกษาหลักการและวิธีการให้เหตุผลจากบทสนทนาของพระพุทธเจ้าในอนัตตลักขณสูตรหรือในสูตรอื่นๆ บทสนทนาในคัมภีร์กถาวัตถุ ญาณวิทยาของนิกายสรวาสตีวาทีน วิชาวิธีของนาคารชุน

^๔ มีทั้งหมด ๗ รายวิชา รายวิชาที่เหลือ คือ วัฒนธรรมไทย, มนุษย์กับอารยธรรม, ชีวิตกับจิตวิทยา

เปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง ระหว่างตรรกศาสตร์ตะวันตกกับตรรกศาสตร์ตะวันออก
โดยเฉพาหลักการเชิงตรรกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ข้อสังเกตเพิ่มเติม

(๑) ความครบถ้วนสมบูรณ์ของรายวิชา

ถามว่า “รายวิชามนุษยศาสตร์ที่นิยมจัดให้ศึกษาในปัจจุบัน มีขอบเขตเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์แล้วหรือ ?” ถ้าวิเคราะห์ดูปรัชญาของวิชามนุษยศาสตร์จะเห็นว่ามีส่วนที่ขาดหายไป โดยเฉพาะรายวิชาที่จะมาปรับสภาพองค์ประกอบภายในของความเป็นมนุษย์ และวิธีการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข ดังนั้น รายวิชาที่ควรจะต้องมีก็คือ จิตภาวนา ทักษะชีวิต ซึ่งในเชิงสาระอาจจะรวมอยู่ในรายวิชาชีวิตกับจิตวิทยาได้ แต่ในกระบวนการเรียนการสอน คงไม่มีเรื่องการอบรมจิต การปฏิบัติกรรมฐาน หรือการฝึกทักษะชีวิตเท่าที่ควรจะเป็น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเดิมเต็มสาระแห่งมนุษยศาสตร์ในส่วนที่ขาดหายไปอย่างไร ? ขอแสดงโครงสร้างและรายวิชาในหลักสูตรระดับปริญญาตรีของ มจร อันอาจจะเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรของมหาวิทยาลัยทั่วไปในอนาคต มีรายละเอียดตามที่ปรากฏในหัวข้อ(๒) ดังนี้

(๒) โครงสร้างหลักสูตรระดับปริญญาตรีของ มจร

โครงสร้างหลักสูตรระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยทั่วไป ส่วนมากประกอบด้วย(๑)หมวดวิชาศึกษาทั่วไป (๒)หมวดวิชาเอกหรือวิชาเฉพาะสาขา (๓)หมวดวิชาเลือก ในขณะที่โครงสร้างหลักสูตรระดับปริญญาตรีของ มจร ประกอบด้วย (๑)หมวดวิชาศึกษาทั่วไป (๒)หมวดวิชาเฉพาะ ประกอบด้วยวิชาแกนพระพุทธศาสนาและวิชาเฉพาะด้าน (๓)หมวดวิชาเลือกเสรี

วิชาแกนพระพุทธศาสนาคืออะไร ?

วิชาแกนพระพุทธศาสนามี ๒๔-๒๕ รายวิชา มีหน่วยกิตรวม ๔๐ หน่วยกิต แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ วิชาแกนพระพุทธศาสนาอันซึ่งว่าด้วยเรื่องพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ กับวิชาแกนพระพุทธศาสนาประยุกต์ ซึ่งมีสาระประยุกต์เปรียบเทียบกับศาสตร์สมัยใหม่หลากหลายไปตามสาขาวิชานั้นๆ เช่น วิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ในสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิชาหลักเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก ในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

วิชาแกนพระพุทธศาสนามี ๒ สถานะในขณะเดียวกันคือ (๑)เป็นวิชาเฉพาะ เพราะได้รับการจัดให้อยู่ใน “หมวดวิชาเฉพาะ” รวมอยู่ในหมวดวิชาเฉพาะสาขา (๒)เป็นวิชาศึกษาทั่วไป เพราะนิสิตทุกสาขาวิชาต้องศึกษาเหมือนกับหมวดวิชาศึกษาทั่วไปทั้งหลาย

รายวิชาในหมวดวิชาแกนพระพุทธศาสนาทั้งหมด ถือเป็นรายวิชาที่จะมาเสริมเติมเต็มให้กับปรัชญาของมนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะรายวิชาเกี่ยวกับกรรมฐาน คือ “ธรรมะภาคปฏิบัติ” มีจำนวน ๗ รายวิชา ซึ่งกำหนดให้นิสิตทุกสาขาวิชาต้องศึกษาทฤษฎีและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๑๐ วัน ทุกปีการศึกษา

๓. สภาพการเรียนการสอนปัจจุบัน

สภาพการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยไทยปัจจุบัน โดยทั่วไปคงไม่แตกต่างกัน โดยหลักการ มีกรอบการถ่ายทอดความรู้เป็น (๑)บรรยาย (๒)ปฏิบัติ^๕ (๓)ศึกษานอกชั้นเรียน เช่น วิชาปรัชญาเบื้องต้น ๒ หน่วยกิต รูปแบบคือ “ปรัชญาเบื้องต้น ๒(๒-๐-๔)” นั่นคือโดยทางปฏิบัติ มีการบรรยาย ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ไม่มีการปฏิบัติ และให้ศึกษานอกชั้นเรียน ๔ ชั่วโมงต่อสัปดาห์

ถามว่า “การเรียนการสอนอย่างนี้สอดคล้องกับปรัชญาและวัตถุประสงค์ของวิชามนุษยศาสตร์หรือไม่ ?” ประเด็นนี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษาวิเคราะห์อย่างยิ่ง

ถ้าถือว่าวิชามนุษยศาสตร์มีไว้เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเอาเป้าหมายนี้เป็นกรอบในการพิจารณา การเรียนการสอนอย่างที่นิยมทำกันมาก็ไม่สอดคล้องกับปรัชญาและวัตถุประสงค์ เพราะความเป็นคนดีมีศีลธรรมก็ดี ความเป็นผู้เชี่ยวชาญในหลักวิชาอื่นๆ ถึงขั้นมี “วสี”^๖ ก็ดี ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความเป็นมนุษย์สมบูรณ์นั้น ไม่ได้อยู่ที่ความรู้ทฤษฎี แต่อยู่ที่การปฏิบัติ และต้องเป็นการปฏิบัติซ้ำๆ จนกลายเป็นนิสัย

วิธีการเรียนการสอนวิชามนุษยศาสตร์ที่พึงประสงค์

^๕ ในเรื่องนี้ การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีลักษณะพิเศษก็โดยเหตุที่ วิชา “ธรรมะภาคปฏิบัติ” จำนวน ๗ รายวิชาซึ่งมีสถานะเป็นวิชาศึกษาทั่วไปด้วยนั้น บางรายวิชา มี ๒ หน่วยกิต บางรายวิชา มี ๑ หน่วยกิต บางรายวิชาไม่มีหน่วยกิต แต่จัดให้เรียนไม่น้อยกว่า ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์โดยไม่นับหน่วยกิต จัดกระบวนการเรียน เช่น ธรรมะภาคปฏิบัติ ๑ ๒(๑-๒-๔) นั่นคือ ในการเรียนการสอน มีการบรรยาย ๑ ชั่วโมง ปฏิบัติกรรมฐาน ๒ ชั่วโมง และศึกษาด้วยตัวเอง ๔ ชั่วโมง/สัปดาห์

^๖ คำว่า “วสี” แปลว่า ความชำนาญ ความคล่องแคล่ว (ถึงขั้นที่ว่า รู้ดี ทำได้ ใช้เป็น) นัยของ “วสี” ก็คือ เป็นความรู้หมั่นรอบได้ ๓๖๐ องศาโดยไม่ต้องยึดตำรา

ขั้นที่ ๑ สร้างศรัทธา

ครูอาจารย์ที่สอนวิชามนุษยศาสตร์ต้องมีหลักคิดคือ ศรัทธาเป็นฐานของการเรียนการสอนสรรพวิชา พระพุทธศาสนาสอนว่า “สพุทธาย ตรติ โหสมิ” แปลว่า ข้าพหุพบเหตุหล่มเลนได้ด้วยศรัทธา เบื้องต้นแห่งความสำเร็จในการสอนคือศรัทธา ผู้สอนต้องมีศรัทธา ผู้เรียนก็ต้องมีศรัทธา โดยเฉพาะผู้เรียนนั้นเกิดศรัทธาขึ้นได้มาเพราะผู้สอนมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์

คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้สอน มี ๒ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ จรรยา คือคุณสมบัติด้านความประพฤติ

พระพุทธศาสนาแสดงคุณสมบัติของผู้เป็นครูอาจารย์ไว้ เรียกว่า กัลยาณมิตตธรรม มี ๗ ประการดังนี้ (๑)น่ารัก (๒)น่าเคารพ (๓) น่ายกย่อง (๔) รู้จักพูดรู้จักชี้แจง (๕) รับฟังคำแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์ได้ (๖) พูดเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้ (๗) ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล^๑

ส่วนที่ ๒ วิชา คือคุณสมบัติด้านวิชาการ

คนที่เป็นครูอาจารย์ต้องมีความโดดเด่นทางวิชาการจนเป็นที่สังเกตได้ นั่นคือเป็นคนที่เรียนมาก (พหุสสุตา) จำได้(ธตา) ใช้คล่อง(วจสา ปริจิตา) ชื่นใจ(มนसानุpekขิตา) เชี่ยวชาญ(ทิฏฐิยา สุปฏิวิทา) เกี่ยวกับหลักวิชานั้นๆ ทั้งที่เป็นต้นฉบับ(Original) และคำอธิบายรวมทั้งความเห็นของคนยุคต่อมา^๒

ความรู้ที่จำเป็นเพื่อการถ่ายทอดวิชามนุษยศาสตร์มี ๒ ส่วน คือ ความรู้ด้านวิชาการเฉพาะสาขากับความรู้เรื่ององค์ประกอบพื้นฐานแห่งชีวิต นอกจากจะรู้ว่าปรัชญาคืออะไร ศาสนาคืออะไร ตรรกศาสตร์คืออะไร วัฒนธรรมคืออะไร เป็นต้นแล้ว ผู้สอนยังต้องรู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้วยว่า ชีวิตคืออะไร ประกอบด้วยอะไร ชีวิตเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอย่างไร ? เพื่อนำมาประกอบการจัดกระบวนการเรียนการสอนและวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้มีผลต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์

เรื่องของเลโอนาดอ ดา วินชี^๓ ผู้เป็นทั้งวิศวกรและจิตรกรบันลือโลกเป็นกรณีที่น่าศึกษา เพราะเหตุไร ? ภาพที่ดา วินชีวาดขึ้นแต่ละภาพมีลักษณะพิเศษไม่เหมือนใคร ดูเหมือนเป็นภาพมีชีวิตเช่นภาพ

^๑ กัลยาณมิตตธรรมนี้ แปลมาจากภาษาบาลีว่า ปิโย ครุ ภาวนีโย วตฺตา จ วจนฺทขโม

คฺมภีรญฺจ กถํ กตฺตา โน จฏฺฐานํ นิโยชเย

^๒ เส้นสายแห่งความเชี่ยวชาญในหลักวิชาตามธรรมเนียมพระพุทธศาสนา มีลำดับขั้นและขอบเขตดังนี้ (๑)สูตรต้นฉบับ (๒)สูตรตามุโลม คำอธิบายต้นฉบับ (๓)อาจารย์วาท คำอธิบายต้นฉบับของครูอาจารย์ร่วมสมัย (๔)อรรถในมิติ ความเห็นของนักวิชาการทั่วไป ครูอาจารย์ศึกษาวิชาการใดๆ ต้องมีความรู้และเข้าใจสืบสาวย้อนกลับไปได้ และไล่เลียงจากต้นฉบับมาจนถึงความเห็นของนักวิชาการปัจจุบันได้ จึงจะได้ชื่อว่ามีความรู้ด้านวิชาการที่พึงประสงค์

โมนาลิซา ดา วินชี บอกว่า จิตรกรต้องรู้ลักษณะของกล้ามเนื้อ รู้เรื่องกายวิภาคศาสตร์ ตัวเขาเองได้ศึกษาร่างกายมนุษย์อย่างละเอียดและได้ผ่าศพมาแล้ว ๓๐ ศพเพื่อศึกษาระบบการทำงานของกล้ามเนื้อและการไหลเวียนของโลหิต ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อจะวาดภาพมนุษย์ ทำให้เขาเกิดจินตนาการเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ลึกล้ำทะลุปรุโปร่ง วาดภาพมนุษย์ให้เป็นมนุษย์จริงๆ

คุณสมบัติทั้ง ๒ ส่วนนี้จะเป็นเครื่องมือสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในศิษย์ ถ้าผู้สอนไม่มีคุณสมบัติดังกล่าว ศิษย์ไม่มีศรัทธา การเรียนการสอนก็สักแต่ว่าสอน วิชาการไม่เจริญงอกงาม จิตใจก็ไม่เจริญงอกงาม แม้จะจบเป็นบัณฑิต ความเป็นบัณฑิตก็ไม่เจริญงอกงาม

ขั้นที่ ๒ การปลูกฝังผู้เรียน

กรอบในการปลูกฝังผู้เรียนคือ ไตรสิกขา ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา การปลูกฝังผู้เรียนให้มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ประกอบสำคัญเบื้องต้นในการเรียนการสอนยุคใหม่ คนไม่ดีทำอะไรก็มีปัญหาไปหมด เรียนหนังสือไป วิชาที่ได้มาก็กลายเป็นวิชามาร คนไม่มีสมาธิเรียนหนังสือไม่จำ เรียนไปหลงคิดไป คนไม่มีปัญญาเรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง นี่คือนักบริหารการศึกษาต้องรู้และใส่ใจให้มาก

หลักในการจัดการเรียนการสอนแบบสำนักสัตยาไสของอาจารย์อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา คือ ดี ต้องมาก่อนเก่ง ความดีเป็นเครื่องมือสร้างความเก่ง คนดีเมื่อได้รับการศึกษาไปจะกลายเป็นคนเก่งได้ไม่ยาก ศีล สมาธิ ปัญญา มีลักษณะเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายไปในขณะเดียวกัน นั่นคือในบางกรณี ถ้าประสงค์จะให้คนมีศีล สมาธิ ปัญญา ก็ใช้วิธีการประกอบพิธีทำบุญ ให้ทาน สมาทานศีล หาโอกาสเข้าวัดรับศีลจากพระภิกษุอยู่เป็นประจำ นานไปก็จะมีอัธยาศัยเป็นคนมีศีล หมั่นฝึกปฏิบัติกรรมฐานอยู่เป็นประจำนานไปกลายเป็นคนมีสมาธิดี ฝึกคิดฝึกใคร่ครวญอยู่เสมอ นานไปกลายเป็นคนสติปัญญาดี อย่างนี้เรียกว่าเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมาย

ในบางกรณี ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในลักษณะเป็นเป้าหมาย เช่น ประสงค์จะให้คนมีศีล สมาธิ ปัญญา ต้องทำกิจกรรมหรือพิธีกรรม อาจารย์อาจองใช้วิธีการให้เด็กที่ศึกษาในโรงเรียนสัตยาไสให้พระสวดมนต์ สังคมบางท้องถิ่นที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่เป็นประจำ แล้วให้ถือเป็นโอกาสที่ผู้คนในสังคมนั้นจะได้มาร่วมกันทำสาธารณประโยชน์และพูดคุยกันแต่เรื่องดีงาม หรือถือโอกาสอบรมสั่งสอนกัน ไม่นานจะกลายเป็นคนมีศีล บริกรรม(ท่องบ่น)หัวใจติปิโสหรือหัวใจอริยสัจ ๔(ตามแบบที่พล

^๕ เลโอนาดอ ดา วินชี เป็นชาวเมืองฟลอเรนซ์ อิตาลี มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๙๙๕-๒๐๖๒ ใน พ.ศ. ๒๐๔๖ ขณะที่พำนักอยู่ในเมืองฟลอเรนซ์ เขาวาดภาพเหมือนของลิซา เดล กิโอดอนดา ซึ่งเป็นภรรยาของขุนนางผู้ใหญ่อันหนึ่ง ใช้เวลาวาดอยู่ ๔ ปี เมื่อวาดเสร็จแล้วกลายเป็นงานสร้างสรรค์บันลือโลก ชื่อว่า โมนาลิซา ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานลูฟวร์ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ข้อมูลจาก วิกรม กรมดิษฐ์, มองซีอีโอโลก ภาค ๓, (กรุงเทพฯ: อัดลาลายด์ พรินเตอร์ส, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘๕-๔๐๑.

ตรีหลวงวิจิตรวาทการสอนไว้) อยู่เป็นประจำ ไม่นานก็จะกลายเป็นคนมีสมาธิดีและทำยี่สุดย่อมมีผลทำให้เกิดปัญญา

ขั้นที่ ๓ กรอบในการถ่ายทอดความรู้

กรอบในการถ่ายทอดความรู้ควรดำเนินตามธรรมเนียมพระพุทธศาสนา คือ ปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ ปรีชาปฏิบัติคือ เรียบทฤษฎี ปฏิบัติคือฝึกปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้เรียนมา ปฏิเวธคือการบรรลุผลของการปฏิบัติว่าตามหลักพระพุทธศาสนาจริงๆ ปรีชาปฏิบัติคือพระพุทธพจน์ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สรุปลงมาเป็นแนวปฏิบัติในกรอบไตรสิกขา ปฏิเวธคือผลของการปฏิบัติระดับต้นคือสุข สงบ เยือกเย็น ระดับสูงคือมรรค ผล นิพพาน การถ่ายทอดเนื้อหาให้ครอบคลุมกระบวนการวิชาต้องประยุกต์ตามหลักพระพุทธศาสนานี้

วิชาการอื่นๆ ก็มีกรอบในการถ่ายทอดความรู้ไม่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะ เป็นภาษาศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ นั่นคือต้องมีทั้งปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ จะให้น้ำหนักในส่วนไหนมากกว่ากันขึ้นอยู่กับลักษณะของวิชา

กรอบในการถ่ายทอดวิชาด้านมนุษยศาสตร์ควรจะได้รับภาระเน้นในด้านไหน ? มีคำสำคัญอยู่ ๒ ชุดที่ควรนำมาพิจารณาประกอบการจัดการเรียนการสอน คือ (๑) รู้ดี ทำได้ ใช้เป็น และ (๒) สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

“รู้ดี ทำได้ ใช้เป็น” เป็นเป้าหมายด้านวิชาการ รู้ดีคือรู้ปรีชาปฏิบัติ รู้ทฤษฎี ทำได้คือปฏิบัติได้ตามที่รู้ รู้อย่างไร ทำได้ อย่างนั้น ใช้เป็นคือปฏิเวธ เมื่อเรียนจบมาแล้วไม่ได้เอาความรู้มาใส่ปากแบกหาม แต่เมื่อถึงสถานการณ์ที่จำเป็น สามารถนำความรู้ที่นั่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้

“สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” เป็นกรอบในการสร้างจรรยาหรือวิชาชีพชีวิต ครูอาจารย์ต้องการให้ศิษย์เป็นมนุษย์สมบูรณ์ เป็นคนดีมีศีลธรรม ต้องสอนเขาให้รู้วิธีการที่จะเป็น ต้องทำให้ดูอยู่ให้เห็นเป็นตัวอย่างที่ดี (Role Model)

ซี.พี. ตั้งสถาบันเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์ขึ้นมาผลิตบุคลากรของตัวเองก็ด้วยวัตถุประสงค์ ๒ อย่าง คือ (๑) สร้างบัณฑิตที่มีลักษณะเฉพาะทาง (๒) สร้างนักปฏิบัติ หลักคิดของซีพีที่ตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นมา มีพื้นฐานบนคำสำคัญ ๒ ชุดดังที่กล่าวมานั้น

มีข้อสังเกตเพื่อให้พิจารณาในที่นี้ดังนี้

ความเป็นนักทฤษฎีกับความเป็นนักปฏิบัติ เป็นคนละส่วนกัน ใช่หรือไม่ใช่ ?

ทฤษฎีเกิดจากความคิดของคนแล้วเอาไปบรรจุไว้ในตำรา วิธีปฏิบัติเกิดจากสถานการณ์จริงซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามกาละ เทศะ บุคคล และสภาพแวดล้อม ใช่หรือไม่ใช่ ?

การเป็นคนดีกับการเป็นคนมีความรู้ทางศาสนา เป็นคนละส่วนกัน ใช่หรือไม่ใช่ ?

ความเป็นคนดีเกิดจากการปฏิบัติตามหลักศาสนาและกฎเกณฑ์ทางสังคม หรือเกิดจากความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการศาสนาและศาสตร์ต่างๆ ?

มีความรู้เชี่ยวชาญวิชาการด้านศาสนา เป็นหลักประกันได้หรือไม่ว่าจะเป็นคนดี ?

จัดให้เรียนวิชาศาสนา ผลที่ได้คือมีความรู้เข้าใจหลักศาสนา ไม่ใช่ความเป็นคนดี ใช่หรือไม่ใช่ ?

ความพยายามของหลายคนที่จะทำให้มีการเรียนการสอนวิชาศาสนาในโรงเรียน ในวิทยาลัย หรือในมหาวิทยาลัย ด้วยหวังว่าจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี จึงเป็นความหวังดีที่ไม่ตรงกับความจริง เพราะความจริงก็คือว่า มีการเรียนการสอนวิชาศาสนา ผลที่ได้ก็คือความรู้ความเข้าใจวิชาศาสนา ไม่ใช่ความเป็นคนดี ความเป็นคนดีจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้นำเอาความรู้วิชานานั้นๆ มาปฏิบัติ

วิชามนุษยศาสตร์ก็เหมือนกัน เรียนจบแล้ว สิ่งที่ได้คือความรู้ แต่ไม่แน่ว่าจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือไม่ เป็นเรื่องที่น่าขบคิด ประเด็นที่นักการศึกษาต้องรู้ในเบื้องต้นคือ หลักวิชาการทั้งหลายจะเจริญงอกงามและเป็นประโยชน์ต่อชีวิตใดๆ ต้องมีการปฏิบัติและเกิดผลของการปฏิบัติ ซึ่งจะก่อผลสืบเนื่องคือ “ปิติ” แปลว่าความอิ่มใจที่จะย้อนกลับไปหล่อเลี้ยงชีวิตให้สดชื่นเต็มด้าไปกับหลักวิชานั้น

เป้าหมายของการเรียนการสอนวิชามนุษยศาสตร์

เป้าหมายที่ ๑ ความสามารถด้านวิชาการ

(๑) จินตามยปัญญา

“จินตามยปัญญา” แปลว่า ความรู้เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตัวเอง สูดยอดแห่งการสอนคือ การทำให้คนรู้จักคิดและคิดเป็น อินเดียวโบราณมีวิธีการแยบยลในการสอนลูกหลานให้เป็นคนช่างคิด รู้จักคิดและคิดเป็นอย่างไร ? เขาสร้างเทพนิยายหรือเทพปกรณัมขึ้นมา สังคมอินเดียเต็มไปด้วยเทพเทพี มีตัวตนอย่างไร อยู่ที่ไหน เป็นอยู่อย่างไรไม่มีใครรู้ แต่ก็สร้างเรื่อง ขึ้นเป็นรูป เขียนเป็นภาพ สร้างสถานที่ประดิษฐ์สถิติให้เป็นหลักแหล่งแล้วกราบไหว้บูชา เรื่องเทพเทพีเกิดขึ้นได้อย่างไร ? เป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนอย่างน่าอัศจรรย์ เทพนิยายหรือเทพปกรณัมเป็นจินตนาการของมนุษย์ล้วนๆ ซึ่งบางกรณีอาจเป็นความจริงและตรงกับความจริงที่มีอยู่จริงๆ บางกรณีอาจไม่เป็นความจริงและไม่ตรงกับความจริงๆ ไตเลย

สังขรณ์ที่เป็นสากลสูงสุดมีความสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะถ่ายทอดออกมาด้วยคำพูดได้ คนโบราณจึงสร้างเทพนิยายขึ้นมาเพื่อที่จะถ่ายทอดความจริงของโลก ซึ่งกระบวนการในการสร้างนั้นต้องใช้จินตนาการที่ละเอียดซับซ้อน ดังนั้น สังคมมีเรื่องเทพเทพีมาก ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าคนในสังคมเป็นพวกเจ้าความคิด (ไม่ใช่คนที่มกมายอย่างที่เข้าใจกัน) ชอบคิดชอบจินตนาการสร้างสรรค์ คนเหล่านี้เมื่อมีโอกาสเรียนปรัชญาและวิทยาศาสตร์ควบคู่ไปด้วย จึงกลายเป็นคนเก่งที่หาใครเทียบได้ยาก

การเรียนการสอนนิเวศวิทยา (เช่นวิชาตรรกศาสตร์) ต้องมีส่วนทำให้ผู้รู้จักคิด คิดได้ คิดเป็น ที่เรียกกันในภาษาพระพุทธศาสนาว่า “โยนิโสมนสิการ” แปลตามอักษรว่า การทำไว้ในใจโดยแบบคาย หมายถึง การคิดหรือพิจารณาอย่างถูกวิธี ถูกทาง มีเหตุผล เป็นเครื่องมือปลุกเร้าให้เกิดความรู้ที่ดีงาม^{๑๐} คิดแบบโยนิโสมนสิการนี้เองที่ทำให้เกิดปัญญา

ทฤษฎีทั้งหลายไม่ได้เกิดจากการอ่านหรือฟังมาจากใคร ทฤษฎีที่แท้จริงต้องเกิดจากความคิดของตัวเองล้วนๆ คำว่า “ทฤษฎี” เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า “ทิวฐิ” แปลว่า ความเห็น “ทฤษฎี” เป็นความเห็น ไม่ใช่ตัว “ความรู้” อย่างที่หลายคนเข้าใจ จะเห็นว่านักทฤษฎีหลายคนไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่ได้ฟังอะไรจากใครมาก หลายคนไม่ได้อ่านอะไรมาเท่าไร ท่านเหล่านั้นสร้างทฤษฎีจากความคิดล้วนๆ

(๒) สุตมยปัญญา

“สุตมยปัญญา” แปลว่า ความรู้เกิดจากการสดับเล่าเรียน ความรู้แบบที่เรียกว่าสุตมยปัญญา คืออะไร ? ความจริงต้องถามก่อนว่า “ความรู้คืออะไร ?” ข้อมูลบวกกับความจำจัดเป็นความรู้หรือไม่ ? คนอ่านหนังสือมาก ได้ยินได้ฟังมามากและที่สำคัญคือจำได้มากถือว่าเป็นคนมีความรู้มากหรือไม่ ?

^{๑๐} การคิดอย่างนี้ เรียกโดยศัพท์วิชาการดังนี้ (๑)คิดถูกวิธี คือ อุบายมนสิการ (๒)คิดถูกทาง คือ ปถมนสิการ (๓)คิดมีเหตุผล คือ การถมนสิการ (๔)คิดเป็นเครื่องมือปลุกเร้าให้เกิดความรู้ที่ดีงาม คือ อุปปาถมนสิการ

โยนิโสมนสิการโดยพิสดาร หมายถึงวิธีคิด ๑๐ แบบคือ (๑)แบบสืบสาวเหตุปัจจัย (๒)แบบแยกแยะส่วนประกอบ (๓)แบบสามัญลักษณ์หรือแบบรู้เท่าทันธรรมดา (๔)แบบอธิบายหรือแบบแก้ปัญหา (๕)แบบอรรถธรรมสัมพันธ์หรือแบบตามหลักการและความมุ่งหมาย (๖)แบบคุณโทษและทางออก (๗)แบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม (๘)แบบอุปมาอุปไมยคุณธรรม (๙)แบบเป็นอยู่ในขณะนี้ (๑๐)แบบแยกแยะแจ่มแจ้ง

ผู้ประสงค์คำอธิบายโดยพิสดาร ศึกษาได้จาก พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๖๗-๗๒๖.

ความรู้ที่เรียกว่า “สุตมยปัญญา” คือความรู้ที่มีจุดเริ่มต้นจากการฟังแล้วเกิดความเข้าใจบวกกับความจำ ผ่านการสังเคราะห์วิเคราะห์สรุปตามความหยั่งเห็น(Intuition)ของตัวเอง ตรงนี้คือสุตมยปัญญา

ประมวลความรู้ในวิชามนุษยศาสตร์ ไม่ควรเป็นสูตรสำเร็จหรือเป็นชุดความรู้สำเร็จรูปที่มีความเป็นปรนัยมากเกินไป แต่ควรมีลักษณะปลายเปิดยืดหยุ่นและมีความเป็นอัตนัยสูง มีลักษณะตรงกับ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่า “กัณหานิยะ” แปลว่า เรื่องที่ควรสงสัย^{๑๑} ต้องเป็นเรื่องที่ควรสงสัย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้จักสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูลแล้วประมวลสรุปเป็นความรู้ของตัวเอง ครูอาจารย์ ผู้สอนต้องมีวิธีกระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตัวเอง

(๓) ภาวนามยปัญญา

“ภาวนามยปัญญา” แปลว่า ความรู้เกิดจากการอบรมลงมือปฏิบัติ หมายถึงว่า เมื่อคิดทฤษฎีอะไรขึ้นมาได้หรือได้ยินได้ฟังทฤษฎีใดแล้วนำมาสู่การปฏิบัติ จนประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ ตรงนี้จะทำให้เกิดความรู้ที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” ธรรมเนียมทางพระพุทธศาสนานิยม หมายถึงการลงมือปฏิบัติกรรมฐาน ความรู้เกิดจากการปฏิบัติกรรมฐานเรียกว่า “อภิญญา” แปลว่า ความรู้ยิ่ง ประกอบด้วยความรู้ที่ทำให้ (๑)แสดงฤทธิ์ได้ (๒)มีหูทิพย์ (๓)มีตาทิพย์ (๔)ระลึกชาติได้ (๕)รู้ความคิดของคนอื่น และเมื่อปฏิบัติต่อก็จะทำให้ได้ความรู้ขั้นสูง(๖)ความรู้ทำให้หมดกิเลส ถามว่า “การปฏิบัติกรรมฐานเท่านั้นทำให้เกิดความรู้เหล่านี้หรือ ?” ความรู้ที่เรียกว่าอภิญญา เกิดมาจากองค์ประกอบ ๒ ส่วนคือ (๑)ข้อมูลที่สั่งสมมา อาจมาจากการสังเกต การศึกษาจากตำรา จากคำบอกเล่า (๒)ฉานจิต คือการเพ่งพินิจ

---

^{๑๑} ธรรมเนียมพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติหรือหลักความเชื่อในเรื่องที่ควรสงสัย ๑๐ วิธีคือ (๑)อย่าปลงใจเชื่อด้วยฟังตามกันมา (๒)อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆกันมา (๓)อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (๔)อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (๕)อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรก (๖)อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (๗)อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามเหตุผล (๘)อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจไว้แล้ว (๙)อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (๑๐)อย่าปลงใจเชื่อนับถือว่า “ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา” เมื่อใครรู้เข้าใจด้วยตนว่า “ธรรม-เรื่อง-เหล่านี้เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษเป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

วิธีปฏิบัติเหล่านี้ปรากฏในพระสูตรที่มี ๒ ชื่อคือ “เกสปุตติยสูตร” เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวเกสปุตตนิคม และชื่อว่า กาลามสูตร เพราะทรงแสดงแก่ชนเผ่ากาลามะ วรรณะกษัตริย์ ซึ่งเป็นชาวเกสปุตตนิคมนั่นเอง

นาโรปะในสหรัฐอเมริกา^{๑๒} เป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงระดับโลก ก่อตั้งขึ้น โดยอาศัย แนวคิดทางพระพุทธศาสนา เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่รัฐบาลรับรอง จัดการเรียนการสอนด้วย วิธีการ “ฌานศึกษาหรือธยานศึกษา(Contemplative Education) สอนวิชาพระพุทธศาสนา สอน วิชาพุทธปรัชญาควบคู่กับไปการปฏิบัติกรรมฐาน ผสมผสานการฝึกสติ เจริญปัญญา สร้างวิถีคิด วิเคราะห์ปัญหา เหมือนกับวิธีการที่พระพุทธศาสนานิกายเซนฝึกคนให้ขบคิดปัญหา เป็นปัญหาที่ ยากแต่ในที่สุดก็เกิดการตรัสรู้แบบฉับพลัน(Sudden Satori) มุ่งพัฒนาความคิดผสมผสานกับการ ปฏิบัติธรรม ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ วิธีการเรียนวิธีการสอน(Learning-Teaching Method)ที่ใช้ วิธีบูรณาการเนื้อหาวิชาเข้ากับประสบการณ์จริงในชีวิต ไม่ได้อยู่ที่ เนื้อหาวิชา(Subject-Matter)แต่ เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ จะสอนวิชาการไหนก็ตาม ประเด็นสำคัญอยู่ที่วิธีการที่เรียกว่า “ฌานศึกษา หรือธยานศึกษา(Contemplative Education)” ให้ฟังพินิจเข้าถึงแก่นความจริง

ฌานศึกษาหรือธยานศึกษา(Contemplative Education) เป็นทฤษฎีการจัดการศึกษาที่ ผสมผสานการเรียนรู้เข้ากับประสบการณ์ตรงโดยกระบวนการฝึกสติเจริญปัญญา ให้มีสติในขณะ ปัจจุบัน ใช้สติเป็นหัวใจในการดำเนินงาน ฝึกให้มีเมตตากรุณาทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เน้นการ ปฏิบัติกรรมฐาน ผสมผสานระหว่างปริยัติ(ทฤษฎี)และปฏิบัติ(กรรมฐาน) เป็นการรวมเอาวิธี การศึกษาที่ดีที่สุดของตะวันออกกับตะวันตกเข้าด้วยกัน ทำให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้ตัวเองได้ อย่างลึกซึ้ง สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์

กระบวนการเรียนการสอนวิชามนุษยศาสตร์ ควรส่งเสริมผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองให้มาก ในขณะที่เดียวกันก็มีการลงมือปฏิบัติให้มากในรายวิชาที่ต้องมีภาคปฏิบัติ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝน อบรมมีความเป็นอมตะไม่รู้จักเสื่อมคลาย

เป้าหมายที่ ๒ ความสามารถในการบริหารจัดการตัวเอง

^{๑๒} มหาวิทยาลัยนาโรปะ ก่อตั้งโดยท่านโจกัยม ตรุงปะร่วมกับพระทิเบตพลัดถิ่น ใน พ.ศ.๒๕๑๗ ณ โบลดอร์ มลรัฐ โคโลราโด คำว่า “นาโรปะ” เป็นชื่อของปรมาจารย์ชาวอินเดียซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ.๑๖๕๓ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบทิเบต

ความสามารถในการบริหารจัดการตัวเอง จัดเป็นวิชาชีวิต(หรือทักษะชีวิต) เป็นเรื่องที่ไม่มีสูตรสำเร็จอยู่ในตำราใดๆ แต่เกิดจากสภาพแล้วภายนอก มวลประสบการณ์หลากหลายที่ได้รับมาแต่ละวัน และการคิดใคร่ครวญของตัวเอง จนกลายเป็นความสามารถใน ๓ ด้าน คือ

(๑) มองตัวเองออก

รู้จักตัวเอง รู้ฐานะของตัวเอง รู้จุดอ่อนจุดแข็งของตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาตัวเองให้มีคุณธรรมคือยึดมั่นในความจริง มีความเด็ดเดี่ยวเข้มแข็งและปล่อยวางซึ่งเป็นคุณธรรมที่จะทำให้ดำรงตนอยู่ได้

(๒) บอกตัวเองได้

รู้จักตัวเอง รู้สภาพแวดล้อมจนถึงขั้นบอกตัวเองได้ว่า คนนี้ สภาพแวดล้อมนี้ดีหรือไม่ดีอย่างไร ควรจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์แค่ไหนอย่างไร

(๓) ใช้ตัวเองเป็น

รู้จักงาน รู้วิธีทำงาน และรู้ความสามารถและความถนัดของตัวเองที่เหมาะสมกับงานนั้นๆ มีอุปนิสัยทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีอุปนิสัยรู้จักผ่อนพัก รู้จักให้รางวัลชีวิต มีมุมมองในขณะที่ทำงานและหลังเวลาทำงาน

เป้าหมายที่ ๓ บุรณการใน ๓ หลักวิชา

รายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ไม่ได้จัดให้ศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาศาสาวิชา (วิชาเอก)ต่างๆ อย่างที่นักวิชาการบางท่านเข้าใจกัน และวิชามนุษยศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้มีไว้เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาศาสาวิชาใดๆ ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าจะต้องเก่งด้านนั้นด้านนี้ แต่มีไว้เพื่อเป็นแกนในการบูรณาการวิชาการและวิชาชีพเข้ากับวิชาชีวิต(ทักษะชีวิต)

วิชาการ คือ ความรู้ความเข้าใจวิชาสาขาต่างๆที่ได้ศึกษาจบไม่ว่าจะเป็นระดับปริญญาตรี ปริญญาโท หรือปริญญาเอก

วิชาชีพ คือ ความสามารถอันเป็นมวลประสบการณ์ที่เกิดจากการประยุกต์ความรู้สาขาวิชาต่างๆ เพื่อการปฏิบัติหน้าที่การงาน

วิชาชีวิต คือ ความรู้ความเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตในฐานะต่างๆทางสังคม เช่น ฐานะลูก ฐานะสามีภรรยา ฐานะบิดามารดา

มีความจำเป็นอย่างไรที่ต้องบูรณาการ ๓ หลักวิชานี้เข้าด้วยกัน ? คนเก่ง มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีอาชีพการงานมั่นคง เวลาเกิดปัญหาขึ้นในชีวิตส่วนตัวหรือชีวิตครอบครัว แน่ใจหรือไม่ว่าจะ

สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เหมือนกับคนที่มีแต่ความดี เวลาประสบกับปัญหา ความดีจะช่วยแก้ปัญหาได้หรือไม่ ? ดังนั้น คนเก่งจึงต้องมีความดีด้วย มีความจริง(คือรู้สัจธรรมแห่งชีวิต)ด้วย และมีอารมณ์สุนทรีย์ะนั้นคือมีความงามด้วย คนดีก็ต้องมีความเก่งและความงามด้วยเช่นเดียวกัน วิชามนุษยศาสตร์ที่พึงประสงค์จึงควรมีสาระทั้งที่เป็นเรื่องความดี(นั่นคือวิชาศาสนา) เรื่องความจริง (นั่นคือวิชาปรัชญา) และเรื่องความงาม(นั่นคือวิชาศิลปะดนตรี) เหมือนรายวิชาในศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการที่คนโบราณจัดให้ลูกหลานได้เรียนกัน คนเก่ง มีความรู้ความสามารถ มีอาชีพการงานมั่นคงสามารถอยู่กับคนอื่นได้หรือไม่ ? วิชามนุษยศาสตร์ต้องเป็นแกนในการบูรณาการวิชาการและวิชาชีพเข้ากับวิชาชีวิตให้ได้